

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ БАНКІ**

№ 018 БАСПАСӨЗ РЕЛИЗИ

2003 жылғы 28 шілде

**Номиналы 10 000 теңгелік банкнотты айналысқа
шығару туралы
2003 жылғы 1 жартыжылдық қорытындылары
және қаржы рыногындағы ағымдағы жағдай
туралы**

1. Номиналы 10 000 теңгелік банкнотты айналысқа шығару туралы.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі 2003 жылғы 28 шілдеден бастап 2003 жылғы үлгідегі номиналы 10 000 теңгелік банкнотты айналысқа енгізді. Осы банкнотты айналысқа шығару орыс тілінде «Казахстанская правда», 2003 жылғы 25 шілдедегі № 215 және мемлекеттік тілде «Егемен Қазақстан», 2003 жылғы 26 шілдедегі № 188 республикалық газеттерде жарияланған Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми хабары негізінде жүзеге асырылады.

Тиімді деноминациялық құрылым орташа айлық жалақыға тығыз байланысты екені белгілі. Ең жоғары және ең төменгі деноминация жағдайы орташа айлық жалақымен салыстырғанда қолма-қол емес баламаның (чектер, кредиттік карточкалар және т.б.) басымдығына байланысты әр түрлі елдерде әр алуан түрлі айырмашылығы болады. Қазақстан Ұлттық Банкі әрқашан жалпыға ортақ әлемдік практикаға сүйене отырып, ұлттық валютаның ең жоғары деноминациясы орташа айлық жалақының шамамен жартысына сәйкес болуына ұмтылады. Қазіргі уақытта ҚР-ның Статистика жөніндегі агенттігінің ресми деректері бойынша орташа айлық номиналды жалақы 22 467 теңге болады (2003 жылғы сәуірдегі жағдай бойынша). Сонымен қатар ірі номиналды банкнот айналысындағы жағдайды талдау экономикалық тұрақтылық пен ұлттық валютаның сыртқы сатып алу қабілетінің нығаюы жағдайында экономиканың осындай банкноттарды қажет етуінің айтарлықтай өсіп отырғанын көрсетеді. Сондықтан 10 000 теңге номиналын енгізу ақша белгілерін деноминациялау құрылымында тиімді әрі қажетті шара болып табылады.

Ұлттық валютаның ақша белгілерін дайындауда және оларды қорғауда Қазақстан Ұлттық Банкі Қазақстан Республикасының ұлттық валютасы шығарылғаннан бергі кезеңде банкноттар мен металл ақша шығарудағы өз практикасынан және ақша белгілерін шығару саласында шет мемлекеттердің орталық эмиссиялық банктерінің тәжірибесін зерделеуден тұратын жеткілікті тәжірибе жинақтады. Ғылыми-техникалық прогрестің дамуына, оның ішінде түрлі көшірме жасау техникасының және бейнені көшіріп шығаратын басқа да техниканың дамуына байланысты ұлттық валюта банкноттарының қорғаныш жүйесін және олардың техникалық өлшемдерін жақсарту қажеттілігі пісіп-жетілді. Осыған орай Интерпол Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы орталық эмиссиялық банктерге жалған ақша жасаудың алдын алу ретінде ақша белгілерінің

сыртқы түрлерін өзгертуді жүйелі жүргізіп отыруды және олардың қорғаныш деңгейін күшейтуді ұсынады.

Банкноттар өнімнің ерекше түрін ғана білдірмейді, сонымен қатар мемлекеттің беделін арттыруға да үлес қосуға тиіс, сондықтан оның сапасымен қатар сыртқы түрі де мінсіз болуы керек. Жаңа банкнот туралы не айтуға болады? Номиналы 10 000 теңгелік банкнотты әзірлеу кезінде мыналар негізге алынды:

қатаң түс гаммасының көкшіл-көгілдір реңкі қанық және мемлекеттік ұлттық рәміздер реңкін бағдарға алған, банкнот дизайнында алғаш рет Қазақстан аумағының пішіні мен жалауы көрсетіліп отыр;

банкнот дәстүрлі көріп тану белгілерінен, сонымен бірге машинамен оқылатын бірнеше белгілерден тұратын тиімді қорғаныш құралдарын енгізу арқылы жалған ақша жасаудан қорғалған;

айналыста төзімділігі және қолайлылығы;

пайдаланушылардың оңай тануы;

нашар көретін адамдардың ажырата білу мүмкіндігі;

өндіріс үнемділігі;

мықтылығы;

ақша банкноттарын есептеуіштер мен детекторлар үшін ыңғайлылығы, оларды банктерде өңдеуге жарамдылығы, автоматты өңдеу жүйесінің шектеулілігі және мүмкіндіктері;

негізгі дизайнын өзгертпей жетілдіру мүмкіндігі.

Банкноттың дизайнына және қорғаныш белгілеріне полиграфияның күрделі элементтерін шығару бойынша әлемдегі алдыңғы қатарлы елдердің халықаралық практикасында қолданылатын банкнот басып шығару саласындағы соңғы жетістіктер - бейнелерді бедерлеу, бояулардың металл жылтырлығы, әр түрлі биіктіктегі сандар, күрделі су тамғы белгісі, қағаздың жоғары дәрежеде қорғалуы, банкноттың беткі және сыртқы жақтарындағы аса күрделі түс реңктері үйлесімді қолданылды және пайдаланылды. Міне, банкноттың айрықша ерекшеліктерінің аса толық емес тізбесі осы. Әл-Фараби портретін үлкейтіп бейнелеуде портреттің басылымға шығару бойынша неғұрлым күрделі сападағы жаңа технологиялық нұсқасы жасалды. Банкноттың сыртқы бөлігінде жаңа графикалық дизайн - тау аясындағы барыс бейнесі және номиналдың ірі бейнеленуі жазылған.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі мемлекет аумағында заңды әрі шектеусіз төлем құралы болып табылатын шығарылатын банкноттың пайдалануға қолайлы болуына ерекше көңіл бөледі. Сапалы, пайдалануға қолайлы ақша белгілері халықтың банкноттар мен металл ақшаға, сол сияқты тұтастай бүкіл ақша жүйесіне сенімін тудырады. Қазіргі уақытта қорғаныш белгілері келтірілген ақпараттық материалдар, буклеттер дайындалды.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі өзінің ақша-кредит саясатын оның бірізділігі және күрт өзгермеу принципі негізінде қалыптастырады және инвестициялық процестердің дамуы мен инфляцияны бұдан әрі төмендету өндірісінің өсуіне негізге алынатын жағдай ретінде қарастырады. Ақша-кредит саясатын дәйекті іске асыру теріс үрдістерді жоюға және іс жүзінде көрініп отырғандай, инфляция динамикасын бақылауда ұстауға мүмкіндік берді. Қазақстан экономикасын тұрақтандыру үрдісін бұдан әрі нығайту жағдайында жаңа банкнот ұзақ уақыт бойына ең ірі деноминация болып табылады.

2. 2003 жылғы 1 жартыжылдықтың негізгі қорытындылары.

2003 жылғы 1-жартыжылдықта қаржы саласында өткен жылдардың оң үрдістері жалғаса түсті. Неғұрлым айтарлықтай оқиға ретінде орташа жылдық есептеуде инфляцияның төмендегенін (5,7%-ке дейін), Ұлттық Банктің алтынвалюта резервтерінің

айтарлықтай өсуін (4,5 АҚШ млрд.долл.дейін, 43,1%-ке), монетизацияның 20,4%-тен 22%-ке дейін өсуін атап айтуға болады.

Жаңа оң үрдістердің қатарына теңгенің АҚШ долларына номиналдық көрсеткіштегі сияқты нақты көрсеткіште де (тиісінше 5,24%-ке және 6%-ке) нығаюын, бензин бағасының төмендеуін, сондай-ақ экономиканы долларсыздандырудың жеделдеуін жатқызуға болады.

Экономиканы долларсыздандырудың жеделдеуіне шетелдік валютадағы депозиттердің азаюымен бірдей уақытта теңгедегі депозиттердің бұдан әрі өсуі мен ұлттық валютадағы кредиттердің қарқындап өсуі кіреді. Сонымен, ұлттық валютадағы депозиттер 1,5 есеге 362,2 млрд.теңгеге дейін өсті, сонымен бірге шетелдік валютадағылар - 6%-ке 340,1 млрд.теңгеге дейін азайды. Ұлттық валютадағы кредиттер 1,5 есеге 317,6 млрд.теңгеге дейін, ал шетелдік валютадағы – 0,8%-ке 464,2 млрд.теңгеге дейін ғана өсті.

2003 жылы банктік секторды шоғырландыру, сауықтыру және дамыту процестері жалғаса түсті. 12 банк халықаралық стандарттарға көшу бағдарламасын орындаған деп танылды. 2003 жылдан бастап Қазақстанның барлық банктері қаржылық есептің халықаралық стандарттары бойынша жұмыс істейді. Банктердің жиынтық активтері (20,4%-ке), банктердегі халықтың салымдары (13,7%-ке) сияқты көрсеткіштер жоғары өсу қарқынымен сипатталады. Ресурстық базаның бұдан әрі өсуі және тартылатын ресурстар мерзімінің ұлғаюы жағдайында банктер үшін экономиканың нақты секторын кредиттеу операциялардың ең басым түрлері болып қалуда (банктердің экономикаға кредиттері 16,3%-ке 781,8 млрд.теңгеге дейін өсті). Экономиканың дамуы үшін экономикаға кредиттің жалпы көлемінде орташа және ұзақ мерзімді кредиттер үлесі өсуінің жалғасатын үрдісі болып табылады (орташа және ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағы 57%-тен 60,5%-ке дейін ұлғайды).

Сақтандыру рыногы (өткен жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда сақтандыру ұйымдарының активтері 28,1%-ке көбейді) және корпоративтік бағалы қағаздар рыногы (54,6 млрд.теңгеге акциялар және 23,2 млрд. теңгеге мемлекеттік емес облигациялар эмиссиялары тіркелді) жоғары қарқынмен дамыды.

Қолайлы инвестициялық ахуалға қол жеткізу және банктік кредиттердің қол жетімділігін арттыру қаржы ресурстарын шаруашылық айналымға тарту қарқынының өсуіне және экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мерзімі өткен дебиторлық және кредиторлық берешектерінің азаюына мүмкіндік жасады. 1999 жылғы қаңтардан 2003 жылғы майға дейін мерзімі өткен дебиторлық берешектің ЖІӨ-ге қатынасы 20,5%-тен 3,1%-ке дейін, ал міндеттемелер бойынша берешек үлесі - 36,8%-тен 5,2%-ке дейін қысқарды.

3. Қаржы рыногындағы ағымдағы жағдай

Бағалы қағаздар рыногы. 2003 жылғы 1 шілдеде корпоративтік бағалы қағаздар рыногында қолданылып жүрген акциялар эмиссиялары бар 3106 акционерлік қоғам тіркелді. 2003 жылғы маусымда бағалы қағаздар рыногында 52 брокер-дилер, 19 тіркеуші, 10 кастодиан банк, 2 өзін-өзі реттейтін ұйым және 6 бағалы қағаздар портфелін басқару ұйымы жұмыс істеді.

2003 жылғы маусымда жалпы номиналдық құны 5,8 млрд. теңге 7 акция эмиссиясы және жалпы номиналдық құны 8,6 млрд. теңге 4 мемлекеттік емес облигациялар эмиссиясы тіркелді. 1 шілдеде жиынтық номиналдық құны 1,2 трлн. теңге 3630 қолданылып жүрген акция эмиссиялары және жиынтық номиналдық құны 107 млрд. теңге 51 мемлекеттік емес облигациялардың қолданылып жүрген эмиссиясы айналыста болды.

2003 жылғы мамырда акциялар және мемлекеттік емес облигациялар бойынша сатып алу-сатудың биржалық мәмілелерінің көлемі 2,3 есеге өсіп, 28,5 млрд. теңгеге жетті.

Банкаралық ақша рыногы. 2003 жылғы маусымда банкаралық ақша рыногында ұлттық валютадағы өтімді қаражатты орналастыру бойынша банктер белсенділігінің артқандығы байқалды.

Маусымда банкаралық теңгелік депозиттердің орналасу көлемі 31,0%-ке өсіп, 48,9 млрд. теңгеге жетті. Бұл орналастырылған теңгелік депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасының 4,22%-тен 3,76%-ке дейін төмендеуі негізінде болды.

Валюталық қарыз алудың банкаралық рыногында операциялардың негізгі көлемі долларлық депозиттер есебінен жүзеге асырылды. Орналастырылған долларлық депозиттердің көлемі 2,8%-ке көбейіп, 4,7 млрд. АҚШ долларына жетті. АҚШ долларындағы орналастырылған депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы маусымда шамалы (1,32%-тен 1,38%-ке дейін) көтерілді.

Депозит рыногы. Шетел валютасындағы депозиттер төмендеген кезде теңгедегі депозиттердің одан әрі өсуі маусымда оң үрдіс болды. Шетел валютасындағы депозиттер 2,6 %-ке төмендеп, 340,1 млрд. теңге болған кезде, ұлттық валютадағы депозиттер 9,8%-ке өсіп, 362,2 млрд. теңгеге жетті. Сонымен бірге валюталық шоттардан теңгелік шоттарға депозиттердің ішінара ауысуы байқалды. Маусым айында резиденттер депозиттерінің жалпы көлемі 3,4%-ке өсіп, 702,3 млрд. теңгеге жетті (4,8 млрд. АҚШ доллары). Тиісінше, 2000 жылғы наурыздан бері бірінші рет депозиттердің жалпы көлемінде ұлттық валютадағы депозиттердің үлес салмағы (51,6%) шетел валютасындағы (48,4%) депозиттердің үлесінен асып түсті.

Маусымда халық салымдарының өсу үрдісі жалғасты, оның көлемі 2,0%-ке өсіп 292,5 млрд. теңгеге жетті (1981 млн. АҚШ доллары). Халық салымдары құрылымында маусымда үлес салмағы 32,7% (мамырда – 31,1%) құраған теңгелік депозиттердің өсуі оң бағаланады.

Жеке тұлғалардың теңгелік мерзімді депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 11,2%-тен 11,1%-ке дейін, ал заңды тұлғалардың депозиттері бойынша 4,4%-тен 3,5%-ке дейін төмендеді.

Кредит рыногы. 2003 жылғы маусымда экономикаға банктердің кредиттері бойынша негізгі борыштың жалпы көлемі 1,5%-ке көбейіп, 781,8 млрд. теңгеге дейін жетті (5,3 млрд. АҚШ долларына жуық).

Ұлттық валютадағы кредиттердің өсуі шетел валютасындағы кредиттермен салыстырғанда озық сипатқа ие болды. Ұлттық валютадағы кредиттер 2,6%-ке өсіп, 317,6 млрд. теңгеге жетті, ал шетел валютасында – не бары 0,8%-ке өсіп, 464,2 млрд. теңге болды (3,1 млрд. АҚШ долларынан астам). Нәтижесінде теңгелік кредиттердің үлес салмағы 40,2%-тен 40,6%-ке дейін өсті.

Кредит рыногындағы проценттік ставкалар әр түрлі бағытта өзгерді. Маусымда заңды тұлғаларға ұлттық валютамен берілген кредиттер бойынша сыйақының орташа алынған ставкасы шамалы ғана (15,0%-тен 15,4%-ке) көбейді, ал жеке тұлғаларға берілген кредиттер бойынша 24,9%-тен 22,2%-ке дейін төмендеді.

4. Банк секторы. 2003 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша 35 банк, оның ішінде, мемлекеттік – 2, шетелдің қатысуымен (резидент емес банктердің еншілес банктерін қоса алғанда) 16 банк жұмыс істеді

Банктердің жиынтық меншік капиталы бір айда 3,5%-ке өсіп, 183,9 млрд. теңгеге дейін (валюталық баламасы – 1,2 АҚШ доллары), жиынтық активтері - 3,8%-ке көбейіп, 1378,6 млрд. теңге болды (валюталық баламасы – 9,3 млрд. АҚШ доллары).

Банктердің кредиттік портфелінің құрылымында 2003 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша стандартты кредиттер үлесі 68,6%, күмәндылар - 29,2%, үмітсіздер - 2,2% болды.

2003 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша екінші деңгейдегі банктер 16,0 млрд. теңге (2002 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша – 10,3 млрд. теңге) мөлшерінде табыс салығын төлегеннен кейін жиынтық таза табыс алды.